

RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 2-25:2-675
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

MAJA PETRANOVIĆ
Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb
urednistvo@ks.hr

Primljeno: 11. 04. 2022.
Prihvaćeno: 26. 09. 2022.
DOI: 10.21857/mzvkcptlr89

STJEPAN BREBRIĆ
Kršćanska sadašnjost d.o.o., Zagreb
urednistvo@ks.hr

BONO ZVONIMIR ŠAGI - NAVJESTITELJ I PUBLICIST KRŠĆANSKE AKTUALNOSTI. TEOLOŠKA MISAO BONE ZVONIMIRA ŠAGIJA KROZ KOLUMNISTIČKI RAD U KRŠĆANSKOJ OBITELJSKOJ REVIJI KANA

Bono Zvonimir Šagi jedan je od najistaknutijih pokoncilskih teologa i zagovaratelja koncilске misli čije se djelovanje može proučavati u okvirima sveukupne djelatnosti Kršćanske sadašnjosti. Iako se nije bavio akademskom teologijom, redovito je pisao u području teološke i kršćanske literature u brojnim publicističkim radovima, posebice u izdanjima i periodičkim publikacijama KS-a. Njegova prepoznatljiva forma pisanja upravo je kolumnističke i esejističke naravi.

Kao jednoga od najstalnijih pisaca u Kršćanskoj obiteljskoj reviji *Kana* u kojoj je napisao 334 članka tijekom gotovo četiri desetljeća, njegova misao potpuno je u skladu s nazivom Kanine kolumne "Pitanje sadašnjega trenutka" jer upravo ta kontekstualnost temeljno je odredište Šagijeva rada. Navedeni tekstovi u *Kani* predstavljaju značajan dio njegova cjelokupnog pisanog opusa na kojem se može vrednovati njegova teološka misao. Teologija je za Šagija govor o Bogu koji ponajprije mora biti što jasniji u svrhu navještaja unutar određenih konkretnih trenutaka i društvenih stvarnosti. Na temelju cjelokupnoga kolumnističkog rada u *Kani* autori nastoje prikazati Šagijevo viđenje Crkve *ad intra* i *ad extra*, definirati glavne teološke teme, pratiti konstantu njegova teološkog napora te prepoznati ishodište i razvoj njegovih promišljanja. U zadnjem dijelu autori pokazuju Šagijevo viđenje suvreme-

noga svijeta i pravilnoga odnosa kršćanstva prema tom svijetu te glavnu nît njegove misli prepoznaju u onome što Šagi nudi kao *modus vivendi* Crkve i kršćanstva u suvremenom svijetu, Crkve u odnosu na društvo i državu, kao i kršćanina u "pitanju sadašnjega trenutka", a to je *dijalog u istini, pravednosti i ljubavi*. Dijalog kao sredstvo izgradnje "civilizacije ljubavi" i "sveopćega bratstva" u cilju sveopćega mira.

Ključne riječi: Bono Zvonimir Šagi; Kršćanska sadašnjost; Kana; koncilaska obnova; dijalog.

1. UVOD

Bono Zvonimir Šagi jedan je od najistaknutijih hrvatskih teologa poslijekoncilskog razdoblja. Za razliku od svojega brata, Tomislava Janka Šagi-Bunića, glasovitoga hrvatskog teologa, koncilskog perite zagrebačkoga nadbiskupa Franje kardinala Šepera, Bono Zvonimir Šagi nije se posvetio profesorskoj službi na teološkom fakultetu, ali je od najranijih dana svoje teološke formacije redovito istraživao i pisao u području teološke i kršćanske literature u brojnim publicističkim radovima, u velikom opsegu objavljenima u izdanjima i periodičkim publikacijama Kršćanske sadašnjosti. Šagi je jedan od prvih i najdugovječnijih suradnika Kršćanske sadašnjosti. Uz karizmatični trolist Kršćanske sadašnjosti – Josipa Turčinovića, Vjekoslava Bajsića i Tomislava Janka Šagi-Bunića – među najodanije promicatelje koncilske obnove na način i u okvirima djelovanja Kršćanske sadašnjosti, pripada i Bono Zvonimir Šagi. U organizacijskim strukturama Kršćanske sadašnjosti odigrao je značajnu ulogu, osobito u jednom od najtežih razdoblja ove nakladničke kuće, u vrijeme Domovinskoga rata i poraća, kada svi radom i životom iscrpljeni utemeljitelji i neumorni graditelji velikoga djela nakladničke provedbe poslijekoncilske obnove odlaze u vječnu domovinu. Predsjednik je Nadzornoga i Upravnoga odbora, odnosno Skupštine Kršćanske sadašnjosti od 1992. do 2009. godine. U tom razdoblju ostaje upamćen kao mudar poznavatelj crkvenih, društvenih i nakladničkih prilika, kao konstruktivni pomiratelj staroga i novoga, uvijek spreman za nove pothvate i izazove, iskreno se sâm radujući i potičući radost kolega i suradnika za oduševljeno življenje i svjedočenje kršćanske vjere. Šagi, i sam njegovim članom, trajno govori i piše istinu o Teološkom društvu Kršćanska sadašnjost, svojedobno uredivši sa suradnicima i posebno izdanje knjige dokumenata iz koje je svim dobronamjernim ljudima dostatno jasna povijest i uloga TDKS-a u razvoju suvremene hrvatske crkvenosti. Za života je znao biti na udaru neopravdanih i neutemeljenih kritika koje svaku vezu s Teološkim društvom Kršćanska sadašnjost smatraju neoprostivom. Osim što je autor niza knjiga u izdanju Kršćanske sadašnjosti, bio je i neumorno angažiran u redakcijskim i uređivačkim poslovima vezanima uz revije Svesci, AKSA, Služba riječi i dr. Također je urednik zapaženijih književnih ostvarenja koja se tiču

povijesno-crkvenih istraživanja i srodnih područja. Jedan je od najstalnijih pisaca u Kršćanskoj obiteljskoj reviji *Kana* u kojoj je autor njezinih najznačajnijih kolumni.

Šagijev pisani opus prilično je opsežan, napisao je 19 knjiga i više od 400 stručnih, znanstvenih i publicističkih radova. Iako je pisao i znanstvene radove, učestala i prepoznatljiva forma njegovih članaka je kolumnističke i esejističke naravi. Šagi je svjestan kako njegova teološka misao nema znanstvenu sustavnost te ne proizlazi iz znanstvenoga istraživanja u strogom smislu riječi, no njegova razmišljanja i analize nastoje dati konkretniji teološki pristup problemima koji polaze od analize pojedinoga aktualnog trenutka te žele biti vrijedan doprinos teološkoj i društveno-etičkoj prosudbi danoga trenutka u hrvatskom društvu. U prvim razdobljima spisateljskoga rada Šagi uviđa kako naša teološka publicistika, pogotovo kontekstualna, još nije u crkvenoj javnosti zadobila svoje mjesto iako se primjećuje da se za nju pobuđuje zanimanje javnosti.¹

Od 19 knjiga koje je objavio, 16 je izišlo u izdanju Kršćanske sadašnjosti pa ju s pravom možemo smatrati njegovom matičnom izdavačkom kućom. Bono Zvonimir Šagi pripadao je najužemu krugu graditelja i razvijatelja istraživalačke, informacijske i izdavačke djelatnosti Kršćanske sadašnjosti koja je tijekom više od 50 godina svojim djelovanjem na kulturnom i izdavačkom području nastojala posredovati koncilsku teološku misao i ugrađivati evanđeoski identitet u hrvatsko društvo. Ono što trajno veže KS i Šagija jest koncilaska vizija Crkve i svijeta, njihova odnosa. Njegov pisani rad najviše je usmjeren na pastoralnu teologiju, suvremenu kršćansku duhovnost, praktičnu problematiku redovništva i posebno na socijalni nauk Crkve. Ovdje donosimo pregled svih knjiga Bone Z. Šagija objavljenih u izdanju Kršćanske sadašnjosti:

Pastoralna teologija:

1. *Pastoral župne zajednice*. Teološko-pastoralni ogledi (2001.)
2. *Pastoralne duhovne vježbe I*. Crkva – Otajstvo zajedništva u Kristu velikom svećeniku (2019.)
3. *Pastoralne duhovne vježbe II*. Biti čovjek vjere, nade i ljubavi u globalno otvorenome svijetu (2019.)
4. *Pastoralne duhovne vježbe III*. Vjerovati – moliti – živjeti – djelovati (2019.)
5. *Traganja za novom crkvenom praksom* (1982.)

¹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., 5.

Problematika redovničkoga života:

1. *Put i usput redovništva. Četrdeset godina od Drugog vatikanskog koncila* (2005.)
2. *Na poprištu redovničke obnove* (1979.)

Socijalni nauk Crkve:

1. *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji*. Promišljanja sadašnjeg crkvenog trenutka (1999.)
2. *Da sol ne obljutavi*. Kršćanski pristup društvenim problemima (1999.)
3. *Laici i svjetovna dimenzija Crkve* (1995.)
4. *Kršćanski laik u socijalističkom društvu* (1986.)

Implementacija koncilskih ideja u hrvatskoj javnosti:

1. *Prag na trag* (2006.)
2. *Izazovi otvorenih vrata*. Kršćansko promišljanje trenutka (1993.)

Zbirke propovijedi:

1. *Svaki dan u zrcalu Božje riječi*. Svagdanje homilije (2014.)
2. *Riječ Božja u promišljanju trenutka*. Homilije u nedjelje i blagdane A B C (2009.)
3. *Molitva i misli mira u vrijeme rata*. Homilije u dane molitve za mir i domovinu (2007.)

Kako bismo mogli uopće početi promišljati o Šagijevim temama, bitno je istaknuti da je njegova intelektualna i duhovna odrednica bila i ostala do kraja Drugi vatikanski koncil. Dakle, koncilski događaj, koncilске ideje i dokumenti te sama obnova temeljni su okviri unutar kojih je Šagi promatrao Crkvu i odnos Crkve prema svijetu. Posebice se nadahnjivao Pastoralnom konstitucijom o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, a njegovi eklezijalni uvidi i viđenje Crkve kao spasenjskoga misterija kontinuirano upućuju i na Dogmatsku konstituciju o Crkvi *Lumen gentium*.² Prema tome, pokušat ćemo istaknuti pojedine nosive elemente i teme te Šagijeve teološke misli kroz *Kanu*, potom iščitati i iznijeti Šagijevo viđenje Crkve *ad intra* i *ad extra*, definirati glavnu teološku značajku, konstantu njegova teološkog napora te prepoznati ishodište i temelje njegova promišljanja te onoga što je na njega utjecalo.

² Usp. Jure PERIŠIĆ, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017.

2. BONO ZVONIMIR ŠAGI I KANA

Bono Zvonimir Šagi bio je najdugovječniji kolumnist *Kane* za koju je pisao sve do svoje smrti u prosincu 2020. godine. Kršćanska obiteljska revija *Kana* mjesečnik je koji se rađa u okrilju cjelokupnoga djelovanja Kršćanske sadašnjosti, prvim brojem u lipnju 1970. godine, kao izraz potrebe da se teološki i koncilski informira najšire vjerničke slojeve jednim visokotiražnim časopisom te da se čitatelje upozna s cjelokupnom djelatnošću KS-a i knjigama koje objavljuje.³

Od samih početaka do danas, *Kana* svoj sadržaj i značaj postavlja iz bogatih odnosa mnoštva suradnika, urednika,⁴ autora i kolumnista te uredničkoga vijeća i glavnoga urednika KS-a. Uređivačka politika ovisno o urednicima, ali i vremenima i društvenim okolnostima ponešto se mijenjala i formom i stilom. Ovisno o društvenoj, političkoj i unutarcrkvenoj klimi, *Kana* je prolazila svoje faze, uvijek vjerna dijaloškoj otvorenosti i unošenju svježih, slobodnijih, koncilskih misli, katkad i na udaru kritika i kontroverzi.⁵ Bila je nadasve poprište vizija, plodonosnih rasprava i diskusija, a poslanje joj je bilo, moglo bi se reći, pomagati u ostvarenju opće misije Crkve prema Drugom vatikanskom koncilu.

Kanini tekstovi od prvoga broja svjedoče visoko postavljene kriterije sadržaja, gdje se posebice ističe rubrika "Pitanje sadašnjega trenutka" koja je vrlo brzo postala najpopularnijom, a u kojoj autori promišljanjem konkretnosti trenutka nastoje čitati znakove vremena i utjecati na crkvenu i obiteljsku zrelost kršćana. Održavši se sve do danas u neprekinutom nizu, ona ostaje jedan od *Kaninih* stupova, sadržajno i strukturalno. Kao autorsku kolumnu pisali su ju renomirani teolozi koji su obilježili pedesetogodišnji život *Kane*: Tomislav Šagi-Bunić, Vjekoslav Bajsić, Bono Zvonimir Šagi, Željko Tanjić i, danas, Josip Grbac. Bono Zvonimir Šagi ovu je kolumnu redovito pisao od siječnja 1984. sve do broja za srpanj-kolovoz 2004. (od broja

³ Usp. Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, "Deset godina Kršćanske sadašnjosti", *Kršćanska sadašnjost u misli svojih utemeljitelja*, Kršćanska sadašnjost, ur. Bono Zvonimir ŠAGI, Zagreb, 2008., 45.

⁴ Od prvoga broja odgovorni je urednik bio Vjekoslav Bajsić, sve do smrti 1994. godine, a glavni urednik, koji nije bio naveden u impresumu, bio je Vladimir Pavlinić. Od 1972. pa do 1979. glavni urednik bio je Josip Turčinović. Zatim je, od 1979., glavni i odgovorni urednik *Kane* bio Albert Turčinović koji je nepunih 40 godina bez prestanka požrtvovno uređivao ovu obiteljsku reviju, a od siječnja 2019. godine glavna urednica je Maja Petranović.

⁵ Zbog razgranatosti mnogovrsnoga javnog angažmana u tadašnjim društvenim uvjetima tijekom 70-ih godina prošloga stoljeća nastala je potreba da se teolozi okupljeni oko KS-a organiziraju u javnopravno priznato društvo, kojemu će Centar KS biti izdavački, informativni, javni i poslovni organ. (Više o temi: Bono Zvonimir ŠAGI, "Društvene i crkvene okolnosti u vrijeme utemeljenja i djelovanja Kršćanske sadašnjosti", *Nastanak i razvitak Kršćanske sadašnjosti*, ur. Albert TURČINOVIĆ, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 38–39.).

156 do broja 379).⁶ Nakon ovih dvadeset godina kontinuiranoga autorstva, nastupa razdoblje u kojem se u *Kani* Šagijevi tekstovi povremeno pojavljuju, ali ne više unutar neke zadane rubrike niti u redovnom obliku, sve do posljednjih nekoliko godina. Točnije, od 2004. do 2010. ne piše toliko aktivno, njegov članak možemo naći u svega deset brojeva, osim u 2008. godini kada nije napisao niti jedan članak. Nakon 2010. godine piše sve učestalije, do 2014. gotovo redovito, preskočivši svega po koji broj unutar godišta, a od 2014. do studenoga 2020. u svakom broju. Od 2010. do 2013. Šagijevi su tekstovi uglavnom objavljeni u rubrici "Teološko razmišljanje", a pojavljuju se i u rubrikama "Dijalog", "Koncil", „Uz obljetnicu“. Od 2013. do kraja 2018. godine nalaze se izvan postojećih rubrika, odnosno bez definiranoga naziva rubrike. Od početka 2019. novo uredništvo Šagijevim tekstovima definira poziciju i dodjeljuje naziv rubrici "Kršćani u svijetu" koja će ostati do posljednjega Šagijevog članka objavljenoga u studenom 2020. pred njegovu smrt. U *Kani* su sveukupno objavljena 334 Šagijeva teksta.

Osim prema rubrikama, Šagijev kolumnistički rad možemo promatrati kroz razna razdoblja, od vremena komunističke vladavine, Domovinskog rata, razdoblja nakon demokratskih promjena, postkomunističkoga razdoblja i vremena tranzicije te zamaha liberalnoga kapitalizma u samostalnoj Republici Hrvatskoj do posljednjih dana. Razlikovanje razdoblja u kojima je pisao smisleno je utoliko što su Šagijeva misao i tekstovi nastajali u pojedinom aktualnom trenutku, kao analize konkretne aktualne društvene i crkvene stvarnosti u nekom povijesnom razdoblju te ih, kako sam kaže, treba čitati imajući u vidu okolnosti vremena kada su pisani i objavljeni.⁷ Šagijeva misao stoga je potpuno u skladu s nazivom kolumne "Pitanje sadašnjega trenutka", te je upravo ta kontekstualnost zapravo temeljno odredište Šagijeva teološkog rada. Ovi kolumnistički tekstovi u *Kani* predstavljaju veliki dio njegova pisanog opusa na kojem se može vrednovati njegova cjelokupna teološka misao. U nekoliko značajnijih Šagijevih knjiga, u cijelosti ili djelomično, nalaze se sabrani ovi kolumnistički tekstovi.⁸

2.1. Teologija na poprištu života

U kolumnama Šagi daje svoju jasnu viziju uloge teologije i teologa koji su dužni "u sklopu spasenjskoga poslanja Crkve u svjetlu Božje objave raspoznati u sada-

⁶ Nakon što je kolumnu preuzeo Željko Tanjić, Bono Zvonimir Šagi izvanredno je bio autor još jednoga teksta u rubrici, u broju 386 (ožujak 1985.).

⁷ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, *Prag na trag*, KS, Zagreb, 2006., 5.

⁸ *Prag na trag, Iza otvorenih vrata, Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji, Da sol ne obljetavi*, u kojima su sabrani tekstovi iz *Kane* ili čine njezin veći dio.

šnjim procesima znak vremena, Božji izazov da Kristov put na aktualan način ponude kao put prave vjere".⁹ Teologija ako hoće biti živi govor o Bogu iz objavljene vjere, govor koji je razumljiv ljudima u njihovim konkretnim životnim situacijama, ne može izbjeći i kontekstualne prosudbe. Prema njemu obnova govora o vjeri u Crkvi traži praktično orijentirane teologije, koje ne smiju postati tek "hladna" znanost.¹⁰ Bio je uvjeren da "teologija mora izaći iz akademske sfere na poprište života", ona je ponajprije govor o Bogu koji mora biti što jasniji u svrhu navještaja. Također, Šagi kontinuirano upozorava kako je Crkvi potrebna široka i složena analiza društvene stvarnosti i konkretnih trenutaka kako bi se mogla ispravno postaviti u određenim kontekstima.¹¹ Upravo njegov rad možemo smatrati vrijednim doprinosom za ovakvu jednu praktično orijentiranu teologiju, čemu između ostaloga svjedoči i činjenica da Šagijevu teološku misao možemo istraživati te prepoznati kao i danas aktualni teološki govor.

3. ŠAGIJEVA VIZIJA CRKVE AD INTRA

3.1. Crkva kao zajedništvo

Šagi svoje viđenje Crkve, s cjelokupnom svojom misli i s pastoralnom usmjerenošću, gradi na Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, te je ono utemeljeno na postavkama Dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium*.¹² Prema tome Crkva je za Šagija prije svega otajstvo zajedništva u Kristu (usp. Rim 12, 4-8), otajstvo spasenja i narod Božji, vidljivi znak i oruđe "najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda" (usp. LG 1). Kao takva Crkva, po službama i karizmama, u različitim okolnostima, stoji na poprištu svijeta kao vidljiv i glasan poziv Kristov ljudima: "Obratite se i vjerujte evanđelju" (usp. Mk 1,15).¹³ Šagi polazi od uvjerenja da je Crkva služiteljica i navjestiteljica spasenja Božjega svakome stvoru, koja kroz povijest mora zadobivati uvijek novo lice, spasenjski raspoznatljivo. Šagijev govor o Crkvi polazi iz ove teološke misli da bi se potom uvijek konkretizirao u tekstovima razmišljajući praktično, pastoralno, pitajući se koliko je Crkva u konkretnom društvu i vremenu doista taj "vidljivi znak i oruđe najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda" jer Crkva je uvijek Crkva sadašnjega trenutka.

⁹ Bono Zvonimir ŠAGI, "Duhovna i moralna obnova", *Kana*, ožujak, 1992., 7.

¹⁰ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI "Četrdeset godina Drugog vatikanskog koncila", *Kana*, ožujak, 2005., 5.

¹¹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Grijeh svijeta i svjetlo vjere", *Kana*, ožujak, 2000., 5.

¹² Usp. Jure Perišić, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017.

¹³ Šagi je naglašavao kako se službe i karizme međusobno ne smiju isključivati. (Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Karizmatici u Crkvi", *Kana*, srpanj / kolovoz, 2009., 15.).

Crkva kao otajstveno zajedništvo, kaže Šagi, ne označava strukturu Crkve, nego njezinu bit. To je zajedništvo vjere, nade i ljubavi koje ne smijemo svesti samo na vanjštinu, nego da jedni druge inspiriramo u izgradnji pravednih odnosa, da živimo u istini, pravednosti i ljubavi. Šagija vodi misao da se Crkvu previše promatra samo izvana kao moćnu religijsku instituciju, a ono unutarnje, otajstveno, zasjenjeno je blještavilom izvanjskog, manifestativnog. Potrebno je stoga osvježeno svijesti crkvenosti u vjernicima da se osjete Crkvom u konkretnom vremenu i okolnostima svojega života. To naglašavanje zajedništva, odnosno shvaćanje Crkve kao zajednice još više dolazi do izražaja u Šagijevu odbacivanju individualizma koji sve više zahvaća vjernike i Crkvu u njezinim službama gdje sve više postaje administrativno-servisna služba. Zajedništvo, i liturgija kao njegovo izvorište, trebalo bi biti crkvtovorno, a ono se realizira u mjesnom okupljanju oko Krista. Ta bazična mjesna zajednica, u kojoj se odvija sav život Crkve, za Šagija je isključivo župa.

3.2. Liturgija kao središte zajedništva

Liturgija za Šagija treba biti u samom središtu obnove. U svim povijesnim razdobljima u kolumnama Šagi ističe liturgiju kao "vrhunac kojemu teži djelatnost Crkve i ujedno izvor iz kojega proistječe sva njezina snaga" (SC 10) te upozorava na potrebu pravilnoga razvoja liturgijskoga pastoralala. Nastojeći što više pozornosti posvetiti upravo liturgijskom pastoralu i njegovom pravilnom razvoju, isticao je nedovoljno liturgijsko produbljenje svega kršćanskog života širih slojeva vjernika.¹⁴ U tom kontekstu upozorava na opasnost povratka tzv. "baroknog mentaliteta",¹⁵ na devijacije koje su nastale tijekom godina postkoncilske obnove, stalo mu je do ispravnoga koncilskog nauka vezano uz liturgiju koju treba sačuvati od raznih pokušaja iskrivljavanja obnove. Posebice će to doći do izražaja u godinama nakon demokratskih promjena kada se vjerski identitet počeo miješati s nacionalnim, pri čemu Šagi primjećuje "da je oltar postao mjesto tek neke ovozemaljske grupne identifikacije, etničke, političke, tobože domoljubne, katkad i usko stranačke".¹⁶ No, liturgija mora zadržati mističnu dimenziju, "ona je čin inkarnacije, utjelovljenje Riječi Božje u *dan*s ljudi".¹⁷ Koliko god nastoji prenositi koncilski duh u smislu da kršćani trebaju u liturgijskom dodiru s božanskim razmišljati i o onom zemaljskom, kako da to

¹⁴ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Liturgija je središte zajedništva", *Kana*, studeni, 1984., 5.

¹⁵ U kontekstu Lefebrea i pitanja ponovne dozvole tridentske mise od strane Svete Stolice 1884. Vidi: Bono Zvonimir ŠAGI, "Uskrs i evangelizacija javnosti", *Kana*, travanj, 1994., 6.

¹⁶ Bono Zvonimir ŠAGI, "Liturgija – javni skup – javni medij", *Kana*, lipanj, 2001., 5.

¹⁷ *Isto*, 6.

zemaljsko posvete te da Riječ Božju unose na suvremen način, toliko s jednakom upornošću Šagi beskompromisno upozorava na neke pojave u liturgijskoj praksi koje zatambljuju bit liturgije, ono božansko. Zabrinjavaju ga liturgijski skupovi koji se organiziraju u prigodi nekog svjetovnog slavlja, gdje misa često postaje tek ritualni dodatak takvoga skupa, često i politički. Liturgija tako zbog tzv. paradnih potreba, kako ih Šagi naziva, sve više odstupa od svoje misterijske dimenzije, "Krist je sve manje 'vidljiv', zasjenjuje ga sjaj i pompa igrača u zemaljskom cirkusu".¹⁸ Liturgija mora sva biti usmjerena na Gospodina, svećenici niti ostali sudionici ne smiju podleći opasnosti da ju pretvore u *predstavu*, *svetu dramu* bilo glazbom bilo kakvim drugim elementima, kako bi ju učinili zanimljivijom. Kritičan je i prema tzv. *čudotvornim* propovjednicima, raznim *karizmaticima* koji privlače medije te ističe da liturgijski čin nikad nije senzacija te istodobno nikad nije odvojiv od konkretnog života vjernika. Liturgijska obnova mora sve više prožimati sve razine, što podrazumijeva kritičko promišljanje cjelokupne pučke pobožnosti.¹⁹ Potrebno je tražiti da se razvija nova tradicija, nosiva za budućnost.²⁰

Iako pojavu isticanja manifestativnog, površnog u Crkvi povezuje s miješanjem nacionalnog i vjerskog identiteta do kojega je došlo nakon demokratizacije, nužno je spomenuti da na mnoge takve pojave u Crkvi, u pastoralu i liturgiji Šagi ukazuje u svim razdobljima. Tako i u vrijeme komunističkoga režima piše o čisto servisnom podjeljivanju sakramenata koji više ne može zadovoljiti konkretne pastoralne zahtjeve, o potrebi prave evangelizacije koja mora proizlaziti iz živoga iskustva života crkvene zajednice, o povezivanju sakramentalizacije s evangelizacijom te o kontinuiranoj liturgijskoj obnovi. Ni u tom razdoblju ne zaobilazi pitanje masovnoga kršćanstva (tzv. pučkoga katolicizma), što naziva glavnom paradigmom našega pastoralara.²¹ Nakon demokratskih promjena nastavlja snažnije isticati kritiku masovnosti koja je postala sve više izražena i do posljednje datiranih članaka, konstatirajući da još uvijek u našem hrvatskom društvu vlada politički uvjetovana religioznost, a to, siguran je, za kršćansku vjeru nije nikakav dobitak. U vrijeme komunističke vladavine Šagi pak ističe kako blagdan ipak treba zadržati prisutnost i u javnoj sferi te da i u društvenom modelu socijalizma vjerniku treba omogućiti slavljenje i tako zadovoljiti potrebe građana vjernika jer to pridonosi zajedništvu, što radne ljude čini sretnima i prihvaćenima u punom identitetu. Ovdje možemo primijetiti Šagijev dijalog sa svijetom i suvremenim društvom, okolnostima na djelu. On nalazi načine i rješenja realizacije kršćanskoga identiteta u postojećim okolnostima. Međutim,

¹⁸ Isto, 5.

¹⁹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Rađanje nove pučke pobožnosti", *Kana*, srpanj / kolovoz, 1987., 5.

²⁰ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Iskustvo crkvenog života i evangelizacija", *Kana*, studeni, 1984., 8.

²¹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Kleričko i laičko u crkvenom zajedništvu", *Kana*, lipanj, 1985., 5.

uvijek na istoj liniji zaključuje da je s crkvenoga stajališta važnije paziti da se svetkovanja ne isprazne od autentičnoga kršćanskog sadržaja nego samo nastojati da se prizna javni praznik. Dapače, u svim razdobljima i kontekstima Šagi će jednako kritički sagledavati i upozoravati na opasnosti obredne rutine unutar crkvenih zajednica, *folklorizaciju* i kićenje blagdanskim simbolima u društvenoj javnosti. Jasno će isticati kako vanjština i sjaj obreda ne bi smjeli zasjeniti misterij te u da konačnici iz liturgije mora izrasti angažirana vjera u konkretnom životnom okruženju.

3.3. Župe kao glavni nosioci crkvene obnove

Šagijeva slika Crkve kao otajstva i kao zajednice naroda Božjeg, koja svoj izvor snage crpi iz liturgije, mora se svakodnevno u svojoj konkretnosti odreći svakoga birokratskog načina djelovanja i ostvarivati sve veću suodgovornost i zajedništvo svakoga svojeg člana.²² Ta svakodnevna konkretnost prema Šagiju se prije svega ostvaruje u župi. Župa je ono mjesto gdje se odvija cijeli život Crkve, ona je nezamjenjiva kao zajednica koja sabire osobe i privodi ih Kristu, na izvor Duha.²³ Obitelj u župi ima povlašteno mjesto jer po sudjelovanju u otajstvenom zajedništvu može biti uspješno odgojno mjesto i svjedočanstvo kršćanskoga morala. Posebice ona to mora postati u ovom postmodernom društvu kada je obitelj sve više ugrožena. U mnogim redcima prisutna je svojevrсна kritika birokratiziranoj mjesnoj Crkvi, koja prestaje biti aktivno zajedništvo Božjega naroda, koje smo očekivali postkoncilskom obnovom. Župe su postale mjesto servisnog, službeničkog zaposlenja svećenika kao župnika koji postaje činovnik. U ovom kontekstu ističe se i Šagijeva ustrajnost govora o laikatu koji je potpuno povezan s koncilskim govorom i viđenjem Crkve kao zajednice u kojoj posebnu ulogu imaju laici. Ova aktivacija laika u župama koja je u komunizmu bila otežana, nakon demokratskih promjena dolazi do izražaja kao sposobnost laika da u društveni život unose kršćanske vrednote. Međutim, Šagi i u ovom kontekstu kritizira klerikalizam te kako se laike još uvijek poima kao "produženu ruku klera" ili kao "potrošače kleričkih usluga".²⁴ U tom kontekstu često ističe i potrebu promišljanja uloge žena u pastoralu usklađenom sa zahtjevima koncilске obnove.

Župe su za Šagija prije svega glavni nosioci crkvene obnove te ih treba učiniti živim zajednicama okupljenim oko liturgije i iz liturgije, koje će navjestiteljski djelovati prema onim rubnim kršćanima, one trebaju biti izvorište duhovno-moralne obnove društva.²⁵

²² Usp. Jure PERIŠIĆ, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017., 247.

²³ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Duhovna obnova i župa", *Kana*, lipanj, 1992., 5.

²⁴ Usp. Jure PERIŠIĆ, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017., 185.

3.4. Evangelizacija i pedagogija vjere

Česta tema Šagijevih članaka u *Kani* jest nova evangelizacija koja polazi od novoga koncilskog zamaha otvaranja Crkve ovom sadašnjem svijetu te pedagogija vjere. Šagi pravom evangelizacijom smatra naviještanje Krista narodima svih vremena, svih kultura i uvođenje ljudi kao osoba u zajedništvo ljubavi Božje. Taj navještaj treba poštivati konkretnoga slušatelja u konkretnim prilikama te tome prilagođenom govoru.

Kada Šagi piše o pedagogiji vjere, prije svega misli na to da vjeru treba unositi u pedagogiju kao osnovni element duhovno-moralnoga rasta osobe, stavljajući u prvi plan obitelj kao temeljni subjekt društva i Crkve koja bi trebala imati u prvom redu odgojnu, pedagošku funkciju.

Na sve ovo možemo nadovezati i Šagijev govor o vjeronauku i župnoj katehezi. Njegov se stav provlači tijekom svih godina pisanja u *Kani* u kojemu je ostao konzistentan i odlučan. Naime, proglašenjem samostalne Republike Hrvatske i sklapanjem Ugovora RH sa Svetom Stolicom²⁶ vjeronauk je ušao u školski sustav kao jedan od predmeta, što su Crkva i vjernici, nakon teškoga razdoblja komunizma i "zatvorenosti u sakristiju", dočekali s oduševljenjem, kao svojevrsni znak slobode i izlaska. Međutim, Šagi izričito od samih početaka izražava sumnju u plodonosnost ovoga modela jer na taj način vjeronauk u školi gubi svoju odgojnu dimenziju, a župno zajedništvo se smanjuje, što pogoduje servisnoj ulozi župe. Rješenje vidi u modelu u kojem obitelji, Crkva (crkvena zajednica) i škola u suradnji tvore cjelinu u kojoj se stvaraju moralno-odgojni temelji.

4. ŠAGIJEVA VIZIJA CRKVE AD EXTRA

4.1. Osvješćivanje kršćanskoga identiteta i poslanja – sol zemlje i svjetlo svijeta

Šagijev način shvaćanja sveukupne stvarnosti i uloge Crkve unutar nje koju nam predočuje kroz svoju višedesetljetnu publicistiku u *Kani*, prije svega izrasta iz koncilskoga novoga duha i pristupa Crkvi i svijetu. Prije svega, Crkva mora biti otvorena prema svakom društvu na dijaloški i suradnički način u cilju ostvarivanja općega dobra u čijem je središtu čovjek. Kolumnu Šagi počinje pisati u vrijeme kada je

²⁵ Šagi često unosi osobno iskustvo i primjene koncilске obnove u svojoj župi kao primjer bogatoga djelovanja i suradnje. Usp. "Iskustvo pokoncilске obnove – zanos i problemi", *Kana*, studeni, 2012., 10.

²⁶ Usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, HBK, GK, Zagreb, 2004.

Hrvatska bila pod komunističkom vlašću te u njoj možemo čitati razmišljanja o socijalističkom društvenom kontekstu i izazovima Crkve i kršćana u onodobnom mentalitetu u kojemu, kako kaže Šagi, zbog radikalno odbojnoga stava prema religiji Crkva i vjernik nisu mogli biti prisutni u društvenim i političkim institucijama i javnosti, nego je kršćansko uvjerenje moglo biti samo u čisto privatnoj sferi. Ateizacija "koja želi ljudima organizirati pogled na svijet" Šagija ne zabrinjava.²⁷ Stoga piše: "Više nas mora zabrinjavati tzv. praktična ateizacija koju karakterizira indiferentizam i individualizam, koja se lako suživljuje i sa samim religioznim simbolima (koji time gube otajstveni živi smisao), ali gdje i Bog ne predstavlja nikakvu inspiraciju – a ta je pak prisutna i u samim kršćanskim zajednicama".²⁸ U suvremenom svijetu u kojem su sve veći trendovi individualizma i subjektivizacije vjere gdje se religioznost odvaja od crkvenosti nužno je osvješćivanje kršćanskoga identiteta i razvoja crkvene svijesti. Evanđeoskim slikama "kvasac u svijetu", „sol zemlje“ i "svjetlo svijeta" naglašava imperativ izgradnje dubljega kršćanskog identiteta i crkvenosti te ih stavlja nasuprot tendenciji masovnoga pastorala, nazivajući ga "pastoralom velikih brojeva" kakvoga prepoznaje u našoj Crkvi, gdje je deklarativno bitan samo broj, kroz tzv. sakramentalizam, odnosno čisto servisno podjeljivanje sakramenta.²⁹ Za Šagija je ključna misao da niti u tadašnjim društvenim (socijalističkim), a pokazat će se da potpuno istovjetno razmišlja i u ostalim kasnijim društvenim prilikama, nije problem koliko će Crkva ljudi krstiti (sakramentalizirati) i hoće li pridobiti simpatije i pljesak, nego koliko život kršćanske zajednice utječe na preobrazbu života te koliko evanđeoskih vrijednosti unosi u svoje okruženje.³⁰ Ova će se misao još više istaknuti u izazovima Crkve u društvu tijekom razdoblja tranzicije i demokratizacije.

4.2. Odnos Crkve i društva

U pojedinim tekstovima osamdesetih godina Šagi će se odvažiti podići glas kada kaže da postoji dojam da se ateizam nepravедno smatra pouzdanijim pridonositeljem socijalističkoj izgradnji te da stoga ima povlaštenije mjesto od samoupravljača-vjernika te se pita s čime su ateisti za ovo društvo zaslužniji. Samim time iznosi stav kako "istinsko kršćanstvo ne smeta istinskom socijalizmu, kao što mu ateizam sam po sebi nipošto ne koristi. Socijalistički odgoj, ne želi biti nasilan s obzirom na vjernike, ne smije biti antireligiozan – ni ateističan ni religiozan. Mora se temeljiti

²⁷ Bono Zvonimir ŠAGI, "Iskustvo crkvenog života i evangelizacija", *Kana*, svibanj, 1984., 9.

²⁸ *Isto*.

²⁹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Iskustvo crkvenog života i evangelizacija", *Kana*, svibanj, 1984., 8-9.

³⁰ *Isto*.

na onim vrijednostima koje mogu, kao nesumnjivo ljudske, postati veza i inspiracija zajedništva i boljega života svih ljudi".³¹ Prethodni redci upravo ukazuju na Šagijev odnos prema socijalizmu, odnosno viđenje uloge Crkve i vjernika unutar njega te njihovoj dijaloškoj i suradničkoj otvorenosti, u svjetlu vjere i koncilskoga duha. Tako će Šagi pisati i o pojavi tzv. *socijalističkoga tipa vjernika* koji je našao načina da istinske humane vrijednosti socijalističkoga društva poveže sa svojom vjerskom svijesti.³² Ovdje je ključno istaknuti njegovo uvjerenje da bi humanizam trebao biti osnovica društvenih odnosa gdje se ateisti i vjernici mogu zajednički zauzimati za opće dobro čovjeka te da se vjersko znanje prizna kao društveno korisno.³³ Svjestan da se to društvo u javnosti nastoji prikazati kao ateističko, shvaća da su i sami vjernici prihvatili da je vjera stvar intime, što može dovesti do opasnosti od *subjektivizacije ili privatizacije vjere*.³⁴ Na ovome mjestu smatramo bitnim naglasiti Šagijevo poimanje društva i države kao dvije neistovjetne stvarnosti. U njegovim tekstovima jasno dolazi do izražaja da država treba biti u službi društva, a ne obratno. Javnost je društvena, a ne državna. Tako odvojenost Crkve od države za Šagija ne znači istodobno da vjera nema društvenu ulogu, štoviše, Crkva je dužna biti posvećujuća i moralna snaga u pojedinom društvu. Tome zalaganju svjedoči u kolumnama tijekom svih društvenih razdoblja.

4.3. Socijalni nauk Crkve u temeljima Šagijeve misli

Sve prethodno navedeno stoji u temeljima Šagijeve misli koja je snažno prožeta načelima socijalnoga nauka Crkve za koji sâm kaže da mora postati „praksa kršćanskoga života“. Socijalni govor u odnosu na politiku, društvo i državu u Šagijevim člancima najviše dolazi do izražaja u vremenu tranzicije i demokratskih promjena u Republici Hrvatskoj te učestalije u prvih desetak godina nakon osamostaljenja. U tom razdoblju naš autor u svojoj kolumni odvažnim i ustrajnim proročkim glasom progovara o situacijama koje su nastale kada se Crkva našla u novom položaju te joj se otvara slobodan prostor djelovanja i susreće se s političkim, svjetonazorskim, ideološkim pluralizmom.

³¹ Bono Zvonimir ŠAGI, "Informacije u crkvenoj praksi", *Kana*, svibanj, 1985., 5.

³² Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Propovijedanje – vjernički i ateistički mir", *Kana*, srpanj / kolovoz 1985., 5.

³³ Više o tome: Bono Zvonimir ŠAGI, "Kršćanski laici u socijalističkom društvu", *Kana*, srpanj / kolovoz, 1986., 5.

³⁴ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Privatizacija vjere kao regresija", *Kana*, prosinac, 1986., 5.

4.3.1. Svijest Crkve o univerzalnosti poslanja i hrvatski nacionalizam

Zajednički nazivnik nove pojave koju Šagi snažno kritizira mogli bismo pročitati kao *bojovnost* i *isključivost* u Crkvi.³⁵ Šagi će već 2000. godine konstatirati desetljetnu duhovnu regresiju i otupjeli senzibilitet. Upozorava na pojavu koju naziva katoličkim sindromom u hrvatskom društvu pod kojim podrazumijeva "skup elemenata koji su proizašli iz prošlih povijesnih okolnosti, prošlih interpretacija kršćanstva (...) zaostalih u duhovnosti našega naroda (...)", dogmatski način mišljenja koji blokira i samu crkvenu zajednicu koja bi sa svojim vrijednosnim sustavom morala ući u aktivnu interakciju s pluralnim društvom.³⁶ Prema tzv. *pučkom katoličanstvu* treba biti kritičan jer je u njemu evanđeoska motivacija zasjenjena onom nacionalnom.³⁷ Veliki skuupovi, obredne vjerske manifestacije doživljavale su se kao potvrda nacionalne svijesti, što Šagi naziva "tranzicijom pod domoljubnom maskom". Rješenje vidi u izlasku iz "domoljubne blokade duha", koja može dovesti do idolatrije koja nema veze s pravom ljubavlju prema domovini, a onda niti s ispravnim shvaćanjem i življenjem kršćanstva.³⁸ Često je zbog ovih stavova, što i sam navodi u nekim člancima, nazivan *crvenim* ili *lijevim*. Međutim, Šagi je u ovim stavovima potpuno na liniji Koncila koji potiče građane „na velikodušnu i vjernu ljubav prema domovini, ali bez duhovne skučenosti“ (usp. GS 75). U kontekstu nacionalizma i domoljublja Šagi ističe kršćanski univerzalizam. Ne umanjujući značenje svijesti o pripadnosti određenoj naciji za kršćanina, Crkva ipak mora biti svjesna svoje univerzalne stvarnosti i poslanja. Ta univerzalnost odnosi se na ljubav prema svakom čovjeku na temelju njegove transcendentalne vrijednosti, a ono pak relativizira sve vremenite kategorije u koje spadaju i domoljublje i rodoljublje. Kao takva Crkva mora nastupati u društvu i svijetu.³⁹ Može se zaključiti da je Šagijevo promišljanje vezano uz odnos kršćanstva i nacionalizma u bitnome na tragu promišljanja njegova brata Tomislava Janka Šagi Bunića.⁴⁰

³⁵ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Nadvladati bojovni mentalitet", *Kana*, veljača, 2002., 5.

³⁶ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Katolički sindrom u hrvatskom društvu", *Kana*, ožujak, 1996., 5.

³⁷ *Pučko katoličanstvo* tumači kao habitualno uvjerenje ljudi jednoga podneblja da privrženost "katoličkim načelima" stječu rođenjem i da ih nitko više tome ne treba poučavati. Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Pučko katoličanstvo", *Kana*, lipanj, 1993., 5.

³⁸ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Domoljubna blokada duha", *Kana*, travanj, 1997., 5.

³⁹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Domoljublje u religioznoj retorici", *Kana*, lipanj, 1998., 5.

⁴⁰ Više o tome: Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička Crkva i hrvatski narod*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.

4.3.2. Etička uloga Crkve u sveopćoj duhovno-moralnoj krizi

Korijen svih kriza Šagi vidi u posvemašnjoj duhovno-moralno-etičkoj krizi. Tu kršćanstvo i religije imaju veliku ulogu. Najvažnijim smatra, u kontekstu globalizacijskih procesa i izazova slobodnoga tržišta sve bržega tehnološkog razvoja i informatizacije, traženje minimalnoga konsenzusa oko vrednota za cijelo čovječanstvo. Čini se da se ovdje, iako ne izričito, Šagi nadahnjuje na ideji *svjetske etike* Hansa Künga koja podrazumijeva isticanje moralnih vrijednosti oko kojih se velike svjetske religije, unatoč svim razlikama, uglavnom slažu i koje se mogu smatrati valjanim kriterijima.⁴¹ Mogli bismo reći da Šagi zamišlja jedan cjeloviti, integralni humanizam u cilju izgradnje mira u svijetu s kojim kršćani istupaju putem dijaloga u istini, pravednosti i ljubavi.

Što se tiče hrvatskoga društva, Šagi sada još jače naglašava nužnost duhovno-moralne obnove i ključnu ulogu Crkve u izgradnji socijalne pravde i općega dobra, te Crkve koja mora biti kritična prema sebi i prema društvu. Često će u ovom kontekstu kritički naglasiti da se čini kako se čitav moral u našoj javnosti svodi na seksualnost i sve što ide uz to.⁴² U kontekstu sveopće krize morala, ali i krize morala vezano uz tranzicijske procese u postkomunističkom razdoblju, Šagi uvodi govor o *socijalnim grijesima* i grješnim strukturama.⁴³

4.3.3. Proročka uloga katoličkoga intelektualca

Šagi smatra nužnim prelazak iz sociološke, folklorizirane religioznosti u pravu pravu živu kršćansku vjeru koja će biti svjetlo i nadahnuće za izgradnju boljega društva i svijeta. Ovu ulogu Šagi daje intelektualcima u Crkvi. Šagijeva vizija katoličkoga intelektualca jest u onom pojedincu koji posjeduje kompetenciju i poslanje da pridonosi sazrijevanju kolektivne svijesti te unosi evanđeoski duh u javni život u vremenitom redu. U tom kontekstu Šagi aktualizira pitanje katoličkoga identiteta, deklariranoga katoličkog vjernika u politici koji u politiku mora ući kao pojedinac, kao građanin sa svojom kršćanskom svijesću. Pod pojmom kršćanske politike misli na određenu političku kulturu iz koje se i s kojim se ulazi u neku političku stranku, a koja bi se gradila na nekim kršćanskim etičkim temeljima i konkurirala u pluralističkom društvu. Konačno, Šagi je uvjeren da na taj način Crkva sudjeluje u duhovno-moralnoj obnovi društva i svijeta.

⁴¹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Propovijedanje – vjernički i ateistički mir", *Kana*, srpanj / kolovoz 1985., 5.

⁴² Više o tome: Bono Zvonimir ŠAGI, "Kršćanski laici u socijalističkom društvu", *Kana*, srpanj / kolovoz, 1986., 5.

⁴³ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Privatizacija vjere kao regresija", *Kana*, prosinac, 1986., 5.

4.3.4. Crkva siromašnih i socijalna država

Inzistiranje na socijalnom pitanju u kontekstu tranzicije Šagi posebno zaoštrava u govoru o problemima koji se pojavljuju u procesu privatizacije društvenoga vlasništva i prijelaza iz socijalizma u nedovoljno transparentan kapitalizam, pri čemu poziva i Crkvu na odgovornost za nedovoljno izraženu proročku ulogu u tom trenutku prijelaza. Pitanje radništva i gubitka radnih mjesta, uslijed stvaranja novoga soja bogatih, uglavnom onih podobnih, po njemu postaje ključno pitanje. Šagi smatra da nam je za demokratsku tranziciju potreban novi duh,⁴⁴ istinski humani program koji će oni *najmanji* u društvu prepoznati kao svoju budućnost. S pogledom na negativne pojave liberalnoga kapitalizma i s druge strane komunizma koje su imale utjecaj na naše društvo, Šagi vidi rješenje u socijalnoj državi koja je prije svega dužna štititi siromahe, istodobno ne dopustiti da zemaljska dobra budu u rukama maloga broja ljudi, nauštrb zajedničkoga dobra, posebno siromaha. Siromasi su ljudi koji su izgubili svoje dostojanstvo i koji se osjećaju ugroženo u bilo kojem društvenom pogledu. Šagi uočava i pojavu siromaštva u postkomunizmu i koje se očituje ne toliko u materijalnom siromaštvu, neimaštini, koliko u izgubljenom osjećaju povjerenja, nesigurnosti, degradaciji na društvenoj ljestvici, razočaranju i osjećaju prijevara.⁴⁵ Pod socijalnom državom smatra se takva država koja preuzima odgovornost za temeljnu materijalnu dobrobit i sigurnost svojih građana, u kojoj su uređeni sustavi socijalne sigurnosti i koja kontrolira socijalne procese.⁴⁶ Iako je svjestan da u suvremenom svijetu pragmatizam potpuno zatomi ideju općega dobra, uporan je u isticanju da socijalnost koja podrazumijeva pravednost, uzajamnost, zajedništvo i solidarnost mora biti uključena u svaku politiku. Ovdje vidi ulogu Crkve i kršćanstva kao etičkoga korektiva koji mora biti prije svega glas siromaha. Beskompromisno zastupa socijalno pravedno društvo i socijalno odgovornu državu te Crkvu koja staje hrabro uz ugrožene. Dapače, Crkva se mora odreći svojega komfora i konformizma i biti Crkva siromašnih, suosjećati s potlačenima, inače ne može biti uvjerljiva. Šagi svoje tumačenje očigledno temelji na konstituciji GS koja navodi da bi život kršćanina trebao biti prožet duhom siromaštva (GS 7) te na svetopisamskom poimanju siromaha u okviru socijalne i religiozne potlačenosti.⁴⁷

⁴⁴ Šagi sve ove negativne karakteristike u vrijeme tranzicije stavlja i podrazumijeva pod nazivom "postkomunistički duh". (op. a.)

⁴⁵ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Sustav vrijednosti i postkomunističko društvo", *Kana*, svibanj, 1999., 5.

⁴⁶ Usp. Jure PERIŠIĆ, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017., 234.

⁴⁷ Usp. Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., 347.

5. KRŠĆANIN I SVIJET

Na to se može nastaviti njegovo isticanje nove vizije svijeta i svjetskoga poretka i zaokružiti Šagijevo viđenje pravilnoga odnosa kršćanstva prema svijetu o kojem će intenzivnije pisati u brojevima posljednjih godišta *Kane*. Kakav je to svijet? Svijet utemeljen na liberalnom kapitalizmu, utilitarizmu i konzumerizmu, okarakteriziran individualizmom i moralnim relativizmom. Moralna kriza najveći je problem toga svijeta gdje nastaje sve veća devalvacija čovjeka kao slobodne i moralno odgovorne stvaralačke osobe, a njegova neminovnost je nezaustavljiva globalizacija, zamah sekularizacije, tehnokracije, informatizacije i bezgraničnoga povjerenja u znanost. S mjerom liberalizma u politici, smatra Šagi, neminovno je suočiti se kao sa suvremenim dostignućem na svjetskoj razini, ali liberalizam istodobno moramo kritizirati u području morala zbog odbacivanja nekih bitnih tradicionalnih kršćanskih i općeljudskih moralnih vrijednosti jer iz takvoga je moralnoga relativizma potekla suvremena sveopća moralna kriza. Liberalizam, čini se, kulminira u vezi s globalizacijom kao procesom, koji se upravo sada na prijelazu u treće tisućljeće najviše razmahao. Povezano je to s apsolutiziranjem slobode tržišta tako da je i sam čovjek na tržištu. S obzirom na to da se danas sve više govori o sekularizmu kao post-modernoj ideologiji, Šagi želi na ispravan način govoriti o pojmu sekularizacije, kao pojmu poteklom iz kršćanstva, te ju tumači kao svjetovnost koja zapravo označuje autonomiju koju je Bog prepustio čovjeku, ljudima, ali da s odgovornošću u istini, pravednosti i ljubavi izgrađuju međusobne odnose jedni s drugima.

U današnjem svijetu gdje je općenito prihvaćen pluralizam pogleda na stvarnost, pluralizam životnih stilova, vrijednosti, vjerovanja, u području religioznosti Šagi prepoznaje dvije tendencije. S jedne strane religioznost da se sve više subjektivizira i psihologizira, gubi svoju povijesnu dimenziju, postaje samo odgovor na subjektivne potrebe. S druge strane, raste potreba vraćanja na tradicijske korijene, što eskalira u fundamentalizmu u kojem je vjera samo oznaka nacionalnoga ili kulturnoga identiteta. Iako se Šagi prilično kritično postavlja prema segmentu postmodernoga svijeta, posebice posljednjih godina, on ne odustaje od ideje koja ostaje njegova temeljna misao, a koju nudi kao *modus vivendi* Crkve i kršćanstva u suvremenom svijetu, Crkve u odnosu na društvo i državu, kao i kršćanina u „pitanju sadašnjega trenutka“, a to je *dijalog u istini, pravednosti i ljubavi*.

5.1. Dijalog u istini, pravednosti i ljubavi u cilju sveopćega mira

Kršćansko nastojanje prema Šagiju trebalo bi biti usmjereno prema ostvarivanju mira. Šagi vjeruje u mir kao stanje koje je moguće postići na svim razinama.

Iako o miru piše u kontekstu rata i poraća te zagovara pojam pravednoga rata u Hrvatskoj te u manjoj mjeri u kontekstu mira u svijetu i međureligioznoga dijaloga, mir je za Šagija teološka kategorija.⁴⁸ Mir je dinamično stanje kao duhovna stvaralačka kvaliteta života ljudi u slobodi, poštovanju neotuđivih ljudskih prava, kulturnih, vjerskih i drugih posebnosti. Mir mora biti otvorena mogućnost za integralni razvoj svakoga pojedinog čovjeka, skupina ljudi, naroda, društva kao demokratski organizirane cjeline.⁴⁹ Mir u kršćanskom smislu je plod zrele prijanjanja za istinu, pravdu i ljubav, jednom riječju: uz Krista koji je naš mir. U Kristu se vjernik motivira da tvori mir u odnosima s ljudima, svim stvorovima sve do općih, svemirskih i vječnih razmjera. Vjernik je zato stalno zauzet na izgradnji mira".⁵⁰ U prethodnim Šagijevim riječima jasna je vizija konačnoga cilja, krajnja točka kojoj teži kršćanin kroz napredovanje u svojem istinskom kršćanskom angažmanu u Crkvi kao otajstvenoj stvarnosti, svijetu i osobnoj duhovnosti. Drugim riječima, mir za Šagija ima eshatološku i spasenjsku dimenziju.

Za napredovanje prema miru i rješavanju konflikata na svakoj razini potreban je prije svega dijalog te čovjekoljubivost i svijest da je čovjek čovjeku dar, mudrost i odgovornost u napretku. Put ka miru Šagi prepoznaje jedino u *dijalogu u istini, pravednosti i ljubavi*.⁵¹ Ova je sintagma možda najučestaliji izraz koji je Šagi koristio u raznim kontekstima, posebice u zadnjem razdoblju života, no, možemo je smatrati trajnom odrednicom i konstantom njegove misli, glavnom teološkom značajkom njegova rada.⁵² *Ljubav u istini* prema Šagiju predstavlja sintezu socijalnoga nauka Crkve, ona je bît kršćanstva i svega onoga što nam je Bog objavio po svome Sinu Isusu Kristu.

5.2. Dijalog kao sredstvo izgradnje "civilizacije ljubavi" i "sveopćega bratstva"

"Mir je novi svijet u kojem će se slobodan čovjek-stvaralac sa svim svojim težnjama vinuti do božanskoga stvaralačkog susreta, da spozna zajedničko u mnoštvu

⁴⁸ Šagi u razdoblju Domovinskoga rata u Hrvatskoj, ali i u vrijeme poraća često piše o pravednom ratu kojim opravdava oslobodilački rat, često kritizira mirovinske i humanitarne snage prozivajući njihovu ravnodušnost prema stradanjima i nedovoljnu založenost na svjetskoj razini za ukazivanje na istinu o ovom ratu; međutim, nikad ne gubi iz vida nužnost pomirenja i izgradnje društva i duhovne obnove mentaliteta u cilju izgradnje mira i pročišćavanja povijesnoga sjećanja.

⁴⁹ Bono Zvonimir ŠAGI, "Teologija i politika mira", *Kana*, siječanj, 1992., 5.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ Usp. Bono Zvonimir ŠAGI, "Dijalog – ključ mira u sadašnjem vremenu", *Kana*, studeni 2020., 10.

⁵² Ovu sintagmu "u istini, pravednosti i ljubavi" Šagi nalazi kod pape Ivana XXIII. u: "Pacem in terris", u: *Socijalni dokumenti Crkve*. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka, Marijan VALKOVIĆ (ur.), KS, Zagreb, 1991., 163–202, (35–36).

posebnoga, da zadivljeno spaja sve ljepote ljudske različitosti u Ljubav koja sve ujedinjuje i ne prestaje nikada (usp. 1Kor 13,8)⁵³. Prema ovome je razvidno da mir kod Šagija između ostaloga ima i duhovnu te eshatološko-spasenjsku dimenziju koja je prisutna i ostvaruje se u teološkom izrazu "već sada – još ne", kao ostvarenje kraljevstva Božjega već sada u ljudskoj konkretnosti, a ostvaruje se putem dijaloga na svim razinama ljudskoga života, u istini, ljubavi i pravednosti.

Dijalog pomirenja i pročišćavanja povijesnoga sjećanja, izlazak iz povijesnih zapetljaja, konflikata i kriza prema boljoj budućnosti ostaje trajna zadaća koju Šagi posebice ističe u hrvatskom društvenom kontekstu, ali mu daje i sveopću značajku. Šagi vjeruje da bez poštivanja razlika, svih povijesno stečenih identiteta, u istini, pravednosti, ljubavi i slobodi, neće biti mira. Dijalog nas mora voditi u međusobno prihvaćanje u uzajamnom poštovanju, miru i ljubavi koja seže sve do Boga. Od nas se traži ništa drugo nego evanđeoski autentična kršćanska religioznost.

Nakon svega rečenoga usudili bismo se misliti da je *dijalog u istini, ljubavi i pravednosti* sredstvo za izgradnju *civilizacije ljubavi*, što bi Šagijevu misao upotpunjavalo teološkom idejom kojoj je posebno bio posvećen njegov brat Tomislav Janko Šagi-Bunić, a koja bi iako kod njega duboko sustavno teološki razrađena, u Šagijevim pastoralno i kontekstualno usmjerenim promišljanjima i teološkim zalaganjima mogla biti prepoznata kao komplementarna.

U središtu teološke ideje civilizacije ljubavi nalazi se poziv Crkvi i kršćanima da po Kristu, prepoznatom u baš svakom čovjeku, budu nositelji ljubavi u suvremenoj civilizaciji.⁵⁴

Jednak je i Šagijev poziv za dijalog u istini, pravednosti i ljubavi, za izgradnju mira, svim ljudima, bez obzira na svjetonazorski pluralizam, koji se konkretizira u svakoj društvenoj, crkvenoj i međuosobnoj svakodnevnici, u osvještenju potrebe nužne promjene nepravednih društvenih, kulturalnih, političko-ekonomskih, međureligijskih i drugih odnosa u svijetu, a ponajviše kao neodgodivi imperativ utjecaja na *divlji* liberalizam kao filozofije današnjice onim cjelovitim, integralnim humanizmom u koji se ugrađuje i onaj istinski kršćanski humanizam.

6. UMJESTO ZAKLJUČKA

Kroz četrdesetogodišnji publicistički rad Bone Zvonimira Šagija i ostaloga djelovanja u okviru Kršćanske sadašnjosti, jasno je i očito da je cjelokupno njegovo teo-

⁵³ Bono Zvonimir ŠAGI, "Vjerničko samopouzdanje mladih u društvu", *Kana*, siječanj, 1986., 5.

⁵⁴ Civilizaciju ljubavi T. J. Šagi-Bunić veže uz prepoznavanje Krista u svakom čovjeku s kojim je sjedinjen. To potvrđuje biblijskim navodom Mt 25, 40: "Što god učiniste jednomu (...)" Usp. Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Prema civilizaciji ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., 452.

loško promišljanje prožeto novostima koje je donio Drugi vatikanski koncil te samom postkoncilskom obnovom. Njegov teološki napor u kontekstualno publicističkoj i kolumnističkoj formi s pastoralnom usmjerenošću izraz je njegova neprekidnog zalaganja kako bi na jednostavan, razumljiv, ali istinski proročki način ljudima približio teološki i evanđeoski govor u konkretnosti trenutka.

To je u *Kani* činio kroz više povijesnih razdoblja crkvene i hrvatske povijesti, hrabro proročki podižući glas protiv svega onoga što nije istinski evanđeosko, duboko vjerujući i zalažući se za koncilsku sliku Crkve *ad intra* i *ad extra*. Šagi nas podsjeća: poslani smo jedni drugima i na taj način pozvani graditi zajedništvo *in concreto*, kao Krist koji svega sebe nama daje. Naše okupljanje u Kristu ima sebedarni, žrtveni karakter koji ne završava u lijepom, paradnom osjećaju slavlja, nego se nastavlja u djelu, u svakodnevnim naporima, angažiranom vjerom. Ovaj imperativ koji nadilazi svakog čovjeka znači da se čovjek mora obratiti i usmjeriti na opće dobro, istinsko dobro, vladati sobom u poniznosti ako bi došao do unutarnjega oslobođenja, do konačnoga kršćanskog cilja, onoga istinskog mira, a taj mir je Krist. Imperativ konkretnosti crkvenog djelovanja sažet je u Socijalnom nauku crkve u kojemu Šagi vidi načela nužna za duhovno-moralnu obnovu društva. U posljednjim tekstovima svoje kolumne zadnjih nekoliko godina sve više ponire u sebe, piše o osobnoj duhovnosti, o mističnom odnosu s Bogom i unutarnjem oslobođenju čovjeka kao ishodišnoj točki kršćanski angažiranoga života u svim dimenzijama i konkretnostima. On vjeruje da je ova stvorena stvarnost čovjekova spasenjska stvarnost. No, ono zemaljsko nikad ne smije zasjeniti nebesko, oči moraju uvijek ostati usmjerene prema Gospodinu.

POPIS IZVORA I LITERATURE

- 1/ Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- 2/ Jure PERIŠIĆ, *Odnos Crkve prema svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017.
- 3/ Bono Zvonimir ŠAGI, (uredio), *Kršćanska sadašnjost u misli svojih utemeljitelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.
- 4/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji. Promišljanja sadašnjeg crkvenog trenutka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
- 5/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Da sol ne obljutavi. Kršćanski pristup društvenim problemima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
- 6/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Laici i svjetovna dimenzija Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.

- 7/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Kršćanski laik u socijalističkom društvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1986.
- 8/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Prag na trag*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006.
- 9/ Bono Zvonimir ŠAGI, *Izazovi otvorenih vrata*. Kršćansko promišljanje trenutka, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.
- 10/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Duhovna i moralna obnova", *Kana*, ožujak, 1992., 5-7.
- 11/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Četrdeset godina Drugog vatikanskog koncila", *Kana*, ožujak, 2005., 5-7.
- 12/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Grieh svijeta i svjetlo vjere", *Kana*, ožujak, 2000., 5-7.
- 13/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Karizmatici u Crkvi", *Kana*, srpanj / kolovoz, 2009., 15-17.
- 14/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Liturgija je središte zajedništva", *Kana*, studeni, 1984., 5-7.
- 15/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Uskrs i evangelizacija javnosti", *Kana*, travanj, 1994., 5-7.
- 16/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Liturgija – javni skup – javni medij", *Kana*, lipanj, 2001., 5-7.
- 17/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Rađanje nove pučke pobožnosti", *Kana*, srpanj / kolovoz, 1987, 5-7.
- 18/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Kleričko i laičko u crkvenom zajedništvu", *Kana*, lipanj, 1985., 5-7.
- 19/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Blagdani i privatnost vjere", *Kana*, prosinac, 1985., 5-7.
- 20/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Duhovna obnova i župa", *Kana*, lipanj, 1992., 5-7.
- 21/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Iskustvo pokoncilске obnove – zanos i problemi", *Kana*, studeni, 2012., 10-13.
- 22/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Iskustvo crkvenog života i evangelizacija", *Kana*, svibanj, 1984., 8-10.
- 23/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Informacije u crkvenoj praksi", *Kana*, svibanj, 1985., 5-7.
- 24/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Propovijedanje – vjernički i ateistički mir", *Kana*, srpanj/ kolovoz 1985., 5-7.
- 25/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Kršćanski laici u socijalističkom društvu", *Kana*, srpanj/ kolovoz, 1986., 5-7.
- 26/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Privatizacija vjere kao regresija", *Kana*, prosinac, 1986., 5-7.
- 27/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Nadvladati bojovni mentalitet", *Kana*, veljača, 2002., 5-7.
- 28/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Katolički sindrom u hrvatskom društvu", *Kana*, ožujak, 1996., 5-7.
- 29/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Pučko katoličanstvo", *Kana*, lipanj, 1993., 5-7.

- 30/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Domoljubna blokada duha", *Kana*, travanj, 1997., 5-7.
- 31/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Domoljublje u religioznoj retorici", *Kana*, lipanj, 1998., 5-7.
- 32/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Teologija i politika mira", *Kana*, siječanj, 1992., 5-7.
- 33/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Dijalog – ključ mira u sadašnjem vremenu", *Kana*, studeni 2020., 10-11.
- 34/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Vjerničko samopouzdanje mladih u društvu", *Kana*, siječanj, 1986., 5-7.
- 35/ Bono Zvonimir ŠAGI, "Sustav vrijednosti i postkomunističko društvo", *Kana*, svibanj, 1999., 5-7.
- 36/ Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Ali drugog puta nema*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007.
- 37/ Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Prema civilizaciji ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- 38/ Tomislav Janko ŠAGI-BUNIĆ, *Katolička Crkva i hrvatski narod*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.
- 39/ Socijalni dokumenti crkve, *Sto godina socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.
- 40/ Albert TURČINOVIĆ, (uredio), *Nastanak i razvitak Kršćanske sadašnjosti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.
- 41/ *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, HBK, GK, Zagreb, 2004.

SUMMARY

BONO ZVONIMIR ŠAGI – EVANGELIZER AND PUBLICIST OF THE CHRISTIAN ACTUALITY. OVERVIEW OF THE THEOLOGICAL THOUGHT AND THEMES OF BONO ZVONIMIR ŠAGI IN HIS WORK AS A COLUMNIST IN THE CHRISTIAN FAMILY MAGAZINE KANA

Bono Zvonimir Šagi is one of the most prominent post-Vatican II theologians and proponents of the Council ideas, whose endeavour can be studied in the context of the overall work of Kršćanska sadašnjost. Although he did not pursue academic theology, from the earliest days of his theological education he regularly wrote in numerous published works, mainly in the editions and periodicals published by KS. His frequent and recognizable form of writing is columnistic and essayistic in nature.

As one of the most consistent authors of the Christian family magazine *Kana*, for which he wrote 334 articles over almost four decades, his thinking is entirely consistent with the title of *Kana's* most significant column "The Question of the

the Present Moment". This contextual quality is in fact a fundamental aim of Šagi's theological work. For Šagi, theology is a discourse about God which should be, above all, as clear as possible in an effort to be proclaimed in specific concrete moments and social realities. The authors mainly attempt to present Šagi's vision of the Church *ad intra* and *ad extra* based on the entirety of his columns in *Kana*, to define the main theological features and themes and to identify foundations, and development of his thought. The authors identify as a common thread in Šagi's thought the proposal he offers as a *modus vivendi* of the Church and Christianity in the contemporary world, of the Church and society: *dialogue in truth, justice, and love* – dialogue as a means of building a "civilization of love" and a "universal brotherhood" for universal peace.

Key Words: Bono Zvonimir Šagi; Kršćanska sadašnjost, Kana; post-conciliar renewal; dialogue.